

РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІКА

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-106-1>

Герасименко Т. В.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-437X>

МУЛЬТИПЛІКАТИВНИЙ ЕФЕКТ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено мультиплікативний вплив підприємств туристичної інфраструктури на національну економіку як виробників, генераторів доходів і драйверів попиту. Проаналізовано підходи до оцінки економічного ефекту: кейнсіанський мультиплікатор і модель «витрати–випуск» Леонтьєва. Обґрунтовано вибір суміжних секторів: сільське господарство, виробництво харчових продуктів, будівництво, торгівля, фінанси, страхування. Враховано міжгалузеві зв'язки й частку продукції, що споживається туристами. Застосовано зважені коефіцієнти туристичного споживання для реалістичної оцінки ефекту. Оцінено непрямі ефекти через доходи працівників і витрати домогосподарств. Модифікована матриця Леонтьєва дозволяє комплексно оцінити приріст валової доданої вартості та підтверджує значення інфраструктури для зайнятості, доходів населення й сталого розвитку регіонів.

Ключові слова: туристична інфраструктура, мультиплікатор, витрати–випуск, матриця Леонтьєва, міжсекторальні зв'язки, розвиток економіки.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток туризму виступає потужним каталізатором економічної активності, оскільки сприяє формуванню стійких міжгалузевих зв'язків і створенню додаткової вартості в суміжних секторах економіки. Туристична інфраструктура, як матеріальна база туристичної діяльності, має мультиплікативний ефект, який проявляється у зростанні зайнятості, доходів населення, інвестицій та податкових надходжень. Однак у контексті сталого економічного розвитку важливим є не лише кількісний, а й якісний вимір цього ефекту – тобто наскільки розвиток підприємств туристичної інфраструктури сприяє економічній рівновазі територій.

Проблема полягає в тому, що у більшості регіонів України потенціал мультиплікативного впливу туристичної інфраструктури використовується недостатньо через фрагментарність підходів до планування та відсутність системної оцінки ефективності таких інвестицій. Недооцінюються значення вторинних ефектів, зокрема впливу на розвиток суміжних галузей. Отже, актуальним постає наукове дослідження механізмів формування та посилення мультиплікативного ефекту туристичної інфраструктури, як ключового чинника розвитку туристичної сфери, що у свою чергу сприяє забезпеченню сталого економічного розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних економічних умовах туристична інфраструктура виступає важливим чинником розвитку туризму та стимулювання економічного зростання. Якісна інфраструктура сприяє підвищенню конкурентоспроможності туристичних підприємств та залученню інвестицій, а також створює передумови для сталого розвитку економіки регіонів.

Відомі фахівці у сфері досліджень мультиплікативного впливу туризму Бойко М. [1], Колосінська М. та Байда В. [4] підкреслюють значення туризму у формуванні економічних результатів, зазначаючи при цьому обмеження та потенційні можливості застосування мультиплікаторних оцінок у туристичній сфері. Аналіз наукових джерел

свідчить, що мультиплікативний ефект туризму дозволяє оцінити вплив інвестицій та розвитку туристичної інфраструктури на регіональні доходи та рівень зайнятості населення.

Орленко О.В. [7] досліджуючи туризм, як стратегічний мультиплікатор розвитку готельно-ресторанного бізнесу, підкреслює, що ефективна інфраструктура не лише підтримує діяльність підприємств, а й стимулює зростання суміжних секторів економіки. Праці Підвальної О.Г. та Богуславської С. [9] зосереджені на оцінці економічного впливу індустрії туризму на регіональному рівні, підтверджуючи значущість мультиплікаційного ефекту для формування стабільних доходів і підвищення економічної стійкості регіонів.

Трусова Н.В. та Демко В.С. [11] висвітлюють світову практику оцінювання мультиплікативного ефекту від інвестицій в індустрії туристичних послуг, підкреслюючи роль інноваційних підходів та комплексного управління інфраструктурою для залучення внутрішніх і міжнародних туристів.

Як показує аналіз останніх наукових досліджень, розвиток туристичної інфраструктури є ключовим чинником підвищення економічної ефективності туристичної галузі. Модернізація та інтеграція інноваційних технологій у процес управління інфраструктурою сприяє покращенню якості обслуговування туристів, стимулює економічний розвиток галузі та вносить значний вклад в стійке економічне зростання регіонів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність досліджень щодо мультиплікативного ефекту туризму, недостатньо вивчено роль туристичної інфраструктури як самостійного чинника впливу на сталий економічний розвиток. Залишається відкритим питання врахування якісних характеристик мультиплікативного ефекту та його внеску у збалансований розвиток суміжних галузей і територій.

Метою статті є оцінка мультиплікативного ефекту підприємств туристичної інфраструктури на економіку з урахуванням прямих і непрямих каналів впливу.

Виклад основного матеріалу. Туристична інфраструктура охоплює комплекс матеріально-технічних та організаційних заходів, що забезпечують функціонування туристичної сфери, включаючи транспорт, заклади розміщення, громадське харчування, об'єкти дозвілля та відпочинку, а також системи управління та фінансового забезпечення туризму. Її розвиток є визначальним чинником формування конкурентоспроможного туристичного продукту та підвищення привабливості регіонів, оскільки створює умови для забезпечення комфортного та безпечного перебування туристів і стимулює залучення інвестицій у відповідні сектори економіки.

Показники діяльності туристичної інфраструктури, такі як рівень заповнюваності готелів, обсяги транспортування туристів, витрати на харчування та організацію дозвілля, безпосередньо впливають на розвиток суміжних галузей, зокрема харчової промисловості, будівництва та сфери послуг. Мультиплікативний ефект цих показників проявляється у зростанні виробництва та зайнятості, збільшенні доходів підприємств і місцевих громад, а також стимулюванні інновацій та інвестиційної активності в регіонах, забезпечуючи сталий економічний розвиток.

Для аналізу мультиплікативного впливу туристичної інфраструктури на економіку сучасна наука використовує широкий спектр моделей, запропонованих видатними економістами, серед яких Дж. Кейнс, П. Самуельсон, С. Фішер, В. Арчер, С. Оуен та Х. Клемент. Найбільш поширеними є кейнсіанський підхід до розрахунку мультиплікатора та модель «витрати випуск», що дозволяють оцінити не лише безпосередній ефект туристичних витрат, але й їхній вплив на економічну активність суміжних секторів [1]. Класична кейнсіанська мультиплікативна модель формується за формулою:

$$K = \frac{1}{1 - c + m + t}, \quad (1)$$

де K позначає мультиплікатор, c – гранична схильність до споживання, m – частка імпортованих товарів і послуг, що використовуються в туристичній сфері, t – рівень податкових відрахувань. Цей підхід дозволяє кількісно визначити, наскільки одиничне збільшення туристичних витрат стимулює зростання загального доходу в економіці.

У моделі Леонтьєва «витрати–випуск» мультиплікатор визначається як показник, що відображає загальний економічний ефект від збільшення кінцевого попиту, враховуючи прямі та непрямі зв'язки між усіма секторами економіки. Спираючись на цю концепцію, для оцінки мультиплікативного впливу туристичної інфраструктури, відповідно до авторської гіпотези, доцільно застосовувати класичний метод на основі таблиці «витрати–випуск». Такий підхід дозволяє кількісно визначити внесок розвитку туристичної інфраструктури у формування валової доданої вартості суміжних галузей економіки та оцінювати взаємозв'язки між секторами регіональної економіки.

Оскільки всі подальші розрахунки мультиплікатора «Туристичної інфраструктури» виконуються за моделлю Леонтьєва, доцільно коротко окреслити її зміст, починаючи з відомої формули. Для розуміння того, які природи змінних враховуються у формулі, необхідно звернути увагу на економічне значення складових «матриці Леонтьєва», яка визначається наступним чином:

$$L = (I - A)^{-1}, \quad (2)$$

де I – одинична матриця, що відображає обсяг випуску за відсутності міжсекторальних зв'язків через проміжне споживання, а A – матриця технологічних коефіцієнтів, яка показує частку витрат кожного сектора на виробництво одиниці валового продукту.

Матриця $(I - A)$ репрезентує «очищене» від проміжного споживання кінцеве споживання, а її обернена форма $(I - A)^{-1}$ демонструє, на скільки одиниць слід збільшити валовий випуск у кожному секторі для зростання доданої вартості на одну одиницю. Зважування елементів цієї матриці на показник частки продажів, що припадає на туристичне споживання дозволяє оцінювати саме приріст доданої вартості. Таким чином, у формулі $(I - A)^{-1}$ закладена ідея мультиплікатора як показника зміни однієї економічної величини у відповідь на зміну іншої [12].

Перший підхід до визначення мультиплікатора туристичної інфраструктури реалізовано на основі моделі Леонтьєва з використанням офіційних статистичних даних України за 2021 р., представлених у таблиці «витрати випуск» (найновіші дані, доступні у відкритому доступі) [2]. Хоча статистичні дані, використані для розрахунку мультиплікативного ефекту туристичної інфраструктури, охоплюють довоєнний період, їх застосування є науково обґрунтованим, оскільки мультиплікативний показник належить до відносних величин, що характеризують не абсолютні масштаби економічної активності, а інтенсивність взаємозв'язків між секторами економіки. Такий показник відображає структурну реакцію економіки на зміни кінцевого попиту, а не тимчасові коливання в доходах чи витратах. Водночас, аналіз сучасних тенденцій свідчить, що обсяги реалізованої продукції підприємств туристичної інфраструктури в Україні (табл. 1), попри воєнні виклики, демонструють поступове відновлення та зростання після спаду у 2022 р.

Зокрема, у 2023–2024 рр. простежується помітне збільшення доходів у секторах тимчасового розміщення, транспорту та дозвілля, що зумовлено адаптацією бізнесу до умов воєнного часу, внутрішньою міграцією населення, розвитком волонтерського та ділового туризму, а також зростанням внутрішнього попиту на рекреаційні послуги, означаючи, що за умов наявності більш актуальних статистичних даних, розрахований мультиплікативний ефект мав би ще вищі значення, адже інтенсивність міжгалузевих зв'язків у сфері туризму зростає.

Отже, використання даних за 2021 р. у розрахунках можна вважати достатньо репрезентативним і методологічно коректним, адже воно дозволяє оцінити структурну реакцію економіки на туристичні витрати, а не конкретні тимчасові показники. З урахуванням поточного зростання доходів підприємств туристичної інфраструктури у 2023–2024 рр., можна стверджувати, що реальний мультиплікативний вплив галузі на економіку України сьогодні є ще сильнішим, ніж відображено у базових розрахунках.

Вихідна матриця взаємозв'язків секторів економіки (таблиця «витрати–випуск») має розмірність 42×42 , охоплюючи 42 види економічної діяльності у її рядках і стовпчиках. Особливої уваги потребує ідентифікація тих видів діяльності, які безпосередньо відображають складники туристичної інфраструктури, адже окремий сектор «туризм» та «туристична інфраструктура» у таблиці не

Таблиця 1

Динаміка обсягів реалізованої продукції підприємствами туристичної інфраструктури в Україні (2019–2024 рр.)

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024
сектор «Тимчасове розміщення»						
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн	17480	11182	20120	7831	11170	14747
сектор «Діяльність із забезпечення стравами та напоями»						
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн	60383	55263	87165	30351	51050	49462
сектор «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», підсектори «Наземний, водний та авіаційний транспорт»						
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн	603016	558434	654504	541965	638677	692275
сектор «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок»						
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн	14948	12204	20969	8478	65065	69853
РАЗОМ	695827	637083	782758	588625	765962	826337

Джерело: [6]

виділені. Для аналізу мультиплікатора «туристичної інфраструктури» доцільно обрати наступні галузі з таблиці «Витрати-випуск України за 2021 рік» (табл. 2).

Замість аналізу всіх галузей економіки враховано лише ті, які прямо або опосередковано формують туристичну інфраструктуру та мультиплікативний ефект від туризму. Відібрані сектори охоплюють усі ключові етапи функціонування туристичної системи, зокрема процеси виробництва, логістичного забезпечення, розміщення туристів, організації харчування, надання

дозвіллевих послуг, фінансування та управління туристичною діяльністю. Виключення результатів діяльності добувних, важких та хімічних галузей дозволяє мінімізувати статистичні викривлення та зосередити аналіз на секторах, у яких витрати туристів безпосередньо формують дохід. Для коректного визначення мультиплікатора «туристичної інфраструктури» доцільно враховувати не лише міжгалузеві зв'язки, відображені у таблиці «витрати-випуск», але й частку продукції кожної галузі, що споживається туристами.

Таблиця 2

Вибір та обґрунтування галузей економіки для оцінки мультиплікатора туристичної інфраструктури України

Галузь	Обґрунтування включення до аналізу
Сільське господарство	Забезпечує виробництво продуктів харчування, сировину для підприємств громадського харчування. Сприяє розвитку аграрного, гастрономічного та сільського туризму, підтримує зайнятість у сільській місцевості.
Виробництво харчових продуктів	Тісно пов'язане з сектором гостинності, постачає продукти для ресторанів, готелів, кав'ярень, формує ланцюг доданої вартості у сфері туризму.
Будівництво	Створює матеріальну базу туристичної інфраструктури – готелі, дороги, ресторани, туристичні комплекси, спортивні й розважальні об'єкти.
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	Забезпечує продаж товарів туристичного попиту (їжа, сувеніри, паливо). Відображає вторинний мультиплікативний ефект споживання туристів.
Транспорт, складське господарство	Ключова складова туристичної інфраструктури – забезпечує пересування туристів, вантажів і багажу, має високий рівень міжгалузевих зв'язків із іншими секторами туризму.
Тимчасове розміщування й організація харчування	Центральна ланка туристичної індустрії, що безпосередньо генерує дохід від туристів і має найвищий коефіцієнт мультиплікатора.
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	Формує туристичну привабливість території, стимулює попит на розміщення, транспорт і харчування, включає фестивалі, музеї, культурні та спортивні заходи.
Операції з нерухомим майном	Оренда житла, апартаментів, комерційних приміщень для турбізнесу. Важливий сегмент альтернативного розміщення туристів (Airbnb, апарт-готелі).
Фінансова та страхова діяльність	Забезпечує функціонування туризму через фінансові послуги, страхування подорожей, розрахунки, кредитування бізнесу – є інфраструктурною опорою туристичної галузі.
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Включає діяльність туроператорів, турагентів, оренду транспорту, організацію подій і виставок – є інституційною основою туристичного ринку.

Джерело: сформовано автором

Відповідно до Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності, затвердженої наказом Державної туристичної адміністрації України та Державного комітету статистики України від 12.11.2003 № 142/394 (зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 08.12.2003 р. за № 1128/8449), структура туристичного споживання визначається, як частка реалізації продукції окремих галузей, що безпосередньо припадає на туристів. Згідно з цією методикою, середні значення цієї частки складають: тимчасове розміщування – близько 90 % від загального обсягу реалізації галузі; громадське харчування – 20–60 %; транспортні послуги – 60–80 %; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – до 80 % [10].

Таким чином, під час розрахунку мультиплікатора «туристичної інфраструктури» доцільно враховувати зважені коефіцієнти туристичного споживання для кожної з галузей туристичної інфраструктури, що дозволяє отримати більш реалістичну оцінку економічного ефекту від туризму та підприємств туристичної інфраструктури. Застосування цих коригувальних коефіцієнтів забезпечує відокремлення частини виробленої продукції (послуг), яка справді спрямована на задоволення

туристичного попиту, від тієї, що обслуговує місцеве населення або інші сектори економіки.

Для потреб аналізу мультиплікативного ефекту від туризму та підприємств туристичної інфраструктури в системі міжгалузевих зв'язків доцільно сформувати умовну інтегровану галузь «Туристична інфраструктура», що охоплює сектори транспорту (H49–H52), тимчасового розміщування та харчування (I55–I56), а також мистецтва, спорту, розваг і відпочинку (R90–R93). Такий підхід забезпечує комплексне уявлення про економічну роль підприємств туризму та туристичної інфраструктури, оскільки враховує взаємодію основних підсистем, які забезпечують функціонування туристичної діяльності та створення доданої вартості в суміжних секторах.

У межах дослідження було побудовано матрицю коефіцієнтів прямих витрат, відображаючи структуру проміжного споживання між галузями економіки, пов'язаними з туристичною інфраструктурою. На основі вихідних даних проведено розрахунок матриці (I–A), яка демонструє взаємозв'язки між секторами та їх залежність від обсягів проміжного споживання. Подальше інверсування цієї матриці дало змогу отримати матрицю

Таблиця 3

Вибірка галузей економіки, що взаємодіють із туризмом та туристичною інфраструктурою з таблиці «Витрати-випуск» 2021 р., млн грн

Галузь	Код КВЕД	Проміжне споживання (P.2)							
		Сільське господарство	Виробництво харчових продуктів; напоїв	Будівництво	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	Фінансова та страхова діяльність	Операції з нерухомим майном	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Туристична інфраструктура
		A01-A03	C10-C12	F41-F43	G45-G47	K64-K66	L68	N77-N82	H, I, R
Сільське, лісове та рибне господарство	A01-A03	300196	249470	207	18863		92	589	2529,9
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	C10-C12	5421	35717	11	1735	1	67	15	2304,1
Будівництво	F41-F43	5994	19063	300012	20733	3059	36794	3125	6279,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	G45-G47	74301	100532	47755	338177	736	1971	6944	43847,2
Фінансова та страхова діяльність	K64-K66	22316	9816	3394	65927	44948	7924	3138	10371
Операції з нерухомим майном	L68	7898	5376	947	35083	431	11688	2175	4980,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N77-N82	6783	6283	5126	5500	9110	8607	8650	9339,8
Туристична інфраструктура	H, I, R	27927,6	26102,4	12984	55665,6	961,45	1793,45	4082,9	49585
Випуск (P1)		1396848	892267	802468	1512304	59247	68936,4	28719	799203

Джерело: [2]

коефіцієнтів повних витрат (В), або так звану обернену матрицю Леонтьєва $(I-A)^{-1}$, що відображає повний мультиплікативний ефект від змін у випуску продукції однієї галузі на інші [5]. Мультиплікатор для туристичної інфраструктури визначається як сума всіх коефіцієнтів у відповідному стовпчику оберненої матриці Леонтьєва:

$$M_j = \sum_i l_{ij}, \quad (3)$$

де M_j – мультиплікатор для галузі j ; l_{ij} – елемент матриці $(I-A)^{-1}$, який показує вплив галузі j на i .

$$MTI = 0,0083 + 0,0034 + 0,0460 + 0,0972 + 0,1052 + 0,0160 + 0,0451 + 1,0801 = 1,40$$

Отримане значення 1,40 означає, що зростання кінцевого попиту на результати діяльності підприємств туристичної інфраструктури на 1 грн призводить до збільшення загального випуску в економіці на 1,40 грн. Тобто додаткові 0,40 грн створюються в суміжних секторах – будівництві, торгівлі, фінансах, послугах та інших галузях, що забезпечують туристичний сектор.

Отримане значення мультиплікатора свідчить про те, що підвищення валової доданої вартості у відповідному секторі на одну одиницю зумовлює зростання загальної валової доданої вартості в національній економіці на 1,4 одиниці. Разом з тим,

мультиплікатор, обчислений на основі матриці «першого типу», відображає лише безпосередній вплив сектору, не враховуючи вторинних ефектів, які виникають у результаті зростання доходів і споживання домогосподарств. Саме тому в аналітичних дослідженнях слід частіше застосовувати розширену матрицю Леонтьєва «другого типу», яка дозволяє оцінити повний – прямий і непрямий – мультиплікативний ефект певного сектору на економіку [8].

Другий підхід до визначення мультиплікатора «Туристичної інфраструктури» базується на аналогічному алгоритмі розрахунків, що й перший, проте відрізняється методологічною основою: він спирається на модифіковану матрицю Леонтьєва. Економічна сутність такої модифікації полягає у врахуванні не лише прямого впливу результатів діяльності підприємств туристичної інфраструктури через проміжне споживання, але і непрямого ефекту – через доходи найманих працівників та відповідні кінцеві споживчі витрати домашніх господарств. Такий підхід дозволяє більш комплексно оцінити макроекономічні ефекти розвитку підприємств туристичної інфраструктури.

Модифікована матриця Леонтьєва «другого типу» відрізняється наявністю додаткових

Таблиця 4

Матриця коефіцієнтів повних витрат та обернена матриця $(I-A)^{-1}$

Галузь	Код КВЕД	Проміжне споживання (Р.2)							
		Сільське господарство	Виробництво харчових продуктів; напоїв	Будівництво	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	Фінансова та страхова діяльність	Операції з нерухомим майном	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Туристична інфраструктура
		A01-A03	C10-C12	F41-F43	G45-G47	K64-K66	L68	N77-N82	H, I, R
Сільське, лісове та рибне господарство	A01-A03	1,279	0,377	0,004	0,025	0,040	0,020	0,057	0,008
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	C10-C12	0,005	1,044	0,000	0,002	0,003	0,002	0,003	0,003
Будівництво	F41-F43	0,046	0,084	1,622	0,113	0,745	1,234	0,553	0,046
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	G45-G47	0,111	0,208	0,140	1,338	0,510	0,303	0,621	0,097
Фінансова та страхова діяльність	K64-K66	0,136	0,150	0,077	0,312	4,846	0,885	0,999	0,105
Операції з нерухомим майном	L68	0,017	0,023	0,010	0,049	0,161	1,263	0,184	0,016
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N77-N82	0,044	0,053	0,035	0,087	1,110	0,436	1,698	0,045
Туристична інфраструктура	H, I, R	0,042	0,061	0,041	0,075	0,290	0,150	0,315	1,080

Джерело: розраховано автором

складових – рядка «Оплата праці найманих працівників», що містить частки оплати праці у валовому випуску за видами діяльності та додаткового стовпчика «Споживчі витрати домашніх господарств», у якому наведено частки споживчих витрат домогосподарств у загальному випуску. Включення цього рядка та стовпчика перетворює початкову матрицю, що відображає прямі витрати, на інверсійну [3]. У даному дослідженні розмірність модифікованої матриці становить 8×8 , а її представлення наведено у табл. 5.

Використання матриці Леонтьєва «другого типу» дозволяє розрахувати мультиплікатор, який відображає вплив «Туристичної інфраструктури» не лише як проміжне споживання, а й з урахуванням додаткових доходів і споживчих витрат домашніх господарств, спричинених діяльністю підприємств туристичної інфраструктури. Впливи враховуються протягом одного року, що сприяє зростанню валової доданої вартості за цей період.

Розрахунок мультиплікатора туристичної інфраструктури «другого типу», розрахований на основі відповідної модифікованої матриці та даних таблиці «Витрати–випуск» за 2021 р. [2] представлений в табл. 5.

Отримане значення мультиплікатора свідчить про те, що приріст доданої вартості в секторі «Туристична інфраструктура» на одиницю,

враховуючи як прямий, так і непрямий ефекти (через доходи найманих працівників та відповідні споживчі витрати домогосподарств), призводить до збільшення валової доданої вартості в економіці в цілому на 5,2 одиниці. З огляду на те, що розрахунки базуються на даних 2021 р., а доходи секторів економіки та рівень споживання домогосподарств наразі зросли, можна припустити, що мультиплікатор станом на 2025 р. був би вищим.

Порівняння мультиплікаторів «першого» та «другого» типів демонструє, що оцінка впливу сектору з урахуванням одночасно міжсекторальних зв'язків проміжного споживання та ефектів через доходи і витрати домогосподарств дає результат майже втричі більший.

Висновки з проведеного дослідження. Оцінювання впливу підприємств туристичної інфраструктури на економіку через зміни валової доданої вартості може здійснюватися різними методами, оскільки туризм має численні канали впливу на господарську систему. Використання мультиплікаторного підходу на основі моделі «витрати–випуск» Леонтьєва дозволяє простежити структурні зв'язки між туристичною сферою та суміжними галузями. Розрахунки показали, що за матрицею «першого типу» кожна одиниця доданої вартості, створена підприємствами туристичної інфраструктури у 2021 р.,

Таблиця 5

Матриця коефіцієнти повних витрат, обернена матриця $(I-A)^{-1}$ для оцінки мультиплікатора туристичної інфраструктури «другого типу»

Галузь	Код КВЕД	Проміжне споживання (P.2)								
		Сільське, лісове та рибне господарство	Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	Будівництво	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Фінансова та страхова діяльність	Операції з нерухомим майном	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Туристична інфраструктура	Споживчі витрати домашніх домогосподарств
		A01-A03	C10-C12	F41-F43	G45-G47	K64-K66	L68	N77-N82	H, I, R	P.31; S.14
Сільське, лісове та рибне господарство	A01-A03	1,35	0,46	0,09	0,16	0,16	0,06	0,17	0,14	0,42
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	C10-C12	0,04	1,09	0,05	0,08	0,09	0,03	0,09	0,08	0,23
Будівництво	F41-F43	0,10	0,16	1,71	0,20	0,23	0,22	0,26	0,19	0,53
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G45-G47	0,20	0,31	0,25	1,49	0,24	0,10	0,32	0,27	0,61
Фінансова та страхова діяльність	K64-K66	0,11	0,13	0,11	0,21	1,40	0,09	0,22	0,17	0,45
Операції з нерухомим майном	L68	0,06	0,08	0,07	0,13	0,12	1,07	0,14	0,11	0,31
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N77-N82	0,08	0,10	0,10	0,14	0,20	0,08	1,23	0,14	0,41
Туристична інфраструктура	H, I, R	0,10	0,13	0,11	0,17	0,15	0,06	0,19	1,19	0,38
Оплата праці найманих працівників	P.31; S.14	0,31	0,38	0,37	0,58	0,69	0,24	0,72	0,58	1,82

Джерело: розраховано автором

збільшує загальну додану вартість пов'язаних секторів приблизно у 1,5 раза. За матрицею «другого типу», яка враховує непрямі ефекти через доходи працівників і споживчі витрати домогосподарств, мультиплікатор становить 5,2 одиниці, що підтверджує системоутворюючу роль туристичної інфраструктури.

Отримані результати свідчать, що підприємства туристичної інфраструктури є потужними драйверами економічного зростання, формуючи ланцюги доданої вартості у транспорті, торгівлі, харчовій промисловості та будівництві. Врахування цих ефектів у державній політиці сприятиме посиленню регіонального мультиплікативного ефекту,

збалансованому розвитку територій і залученню інвестицій.

Водночас, оскільки розрахунки базуються на статистичних даних довоєнного періоду (2021 р.), реальний мультиплікативний ефект туристичної інфраструктури сьогодні може бути ще вищим. Це зумовлено тим, що у 2023–2024 рр. спостерігається зростання доходів підприємств туристичної інфраструктури, особливо у транспортному, готельно-ресторанному та дозвіллевому секторах. Отже, за наявності більш актуальних статистичних даних показник мультиплікатора, ймовірно, відображав би ще потужніший економічний вплив туристичної інфраструктури України.

Список використаних джерел:

1. Бойко М. Ефект мультиплікації у туризмі: обмеження та можливості. Інтеграційні процеси на світових ринках. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 4. С. 23–32. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2016/4\(87\)/4.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2016/4(87)/4.pdf) (дата звернення: 16.10.2025).
2. Витрати-випуск. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Зміст та відмінності мультиплікаторів «першого» і «другого» типів пояснено в документі: Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables. Eurostat Methodologies and Working Papers, 2008. 592 p. URL: <https://surli.cc/hotodg> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Колосінська М. І., Байда В.С. Мультиплікативний ефект туристичної сфери. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.79> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Методологічні положення з організації державного статистичного спостереження «Таблиця «витрати-випуск». Державна служба статистики України. Наказ Державної служби статистики 02 жовтня 2023 р. № 277. URL: https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2022/200/200_2022.pdf (дата звернення: 16.10.2025).
6. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.10.2025).
7. Орленко О.В. Туризм як стратегічний мультиплікатор розвитку готельно-ресторанного бізнесу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 5. С. 86–89. URL: https://easterneurope-ebm.in.ua/journal/5_2016/16.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
8. Радіонова І.Ф., Акулов О.О. Вплив IT-сектору на національну економіку: прикладний аспект. *Економіка в умовах сучасних трансформацій*. 2025. № 68. С. 26–44. DOI: <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2025.08.026> (дата звернення: 17.10.2025).
9. Підвальна О.Г., Богуславська С.І. Оцінка економічного впливу індустрії туризму регіону: мультиплікативний ефект. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. Том 32 (71). № 3, 2021. С. 85–89. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-3-14> (дата звернення: 10.10.2025).
10. Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності. Державна туристична адміністрація України державний комітет статистики України. Наказ 12.11.2003 р. № 142/394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1128-03#Text> (дата звернення: 16.10.2025).
11. Трусова Н.В., Демко В.С. Світова практика оцінювання мультиплікативного ефекту від інвестицій в індустрії туристичних послуг. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2020. № 1 (41). С. 99–107. URL: <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/572/544> (дата звернення: 15.10.2025).
12. Leontief W. (1986). Input-Output Economics. 2nd ed. New York, Oxford University Press. 436 p. URL: <https://liremarx.noblogs.org/les/2020/02/Wassily-Leontief-Input-Out-put-Economics-Oxford-University-Press-USA-1986.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

References:

1. Boyko M. (2016). Efekt mul'typlikatsiyi u turyzmi: obmezheniya ta mozhlyvosti. Intehratsiyni protsesy na svitovykh rynkakh [Multiplication Effect in Tourism: Limitations and Opportunities]. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo*, Vol. 4, pp. 23–32. Available at: [http://zt.knute.edu.ua/files/2016/4\(87\)/4.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2016/4(87)/4.pdf) (accessed October 16, 2025).
2. Vytraty-vypusk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Output costs. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed October 12, 2025).
3. The content and differences between multipliers of the “first” and “second” types are explained in the document: Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables. Eurostat Methodologies and Working Papers, 2008. 592 p. Available at: <https://surli.cc/hotodg> (accessed October 14, 2025).
4. Kolosins'ka M. I. Bayda V.S. (2021). Mul'typlikatyvnyy efekt turystychnoy sfery [Multiplicative effect of the tourism sector]. *Efektivna ekonomika*. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.79> (accessed October 10, 2025).
5. Metodolohichni polozhennya z orhanizatsiyi derzhavnoho statystychnoho sposterezhennya “Tablytsya “vytraty-vypusk”. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Methodological provisions on the organization of state statistical observation “Input-output table”. State Statistics Service of Ukraine]. Nakaz Derzhavnoyi sluzhby statystyky 02 zhovtnya 2023 p. № 277. Available at: https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2022/200/200_2022.pdf (accessed October 16, 2025).
6. Obsyah vyroblenoyi produktsiyi (tovariv, posluh) sub'yektiv hospodaryuvannya za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Volume of produced products (goods, services) of business entities by type of economic activity. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed October 16, 2025).
7. Orlenko O.V. (2016). Turyzm yak stratehichnyy mul'typlikator rozvytku hotel'no-restorannoho biznesu [Tourism as a strategic multiplier for the development of the hotel and restaurant business]. *Shhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, Vol. 5, pp. 86–89. Available at: https://easterneurope-ebm.in.ua/journal/5_2016/16.pdf (accessed October 12, 2025).
8. Radionova I.F., Akulov O.O. (2025) Vplyv IT-sektoru na natsional'nu ekonomiku: prykladnyy aspekt [The impact of the IT sector on the national economy: an applied aspect]. *Ekonomika v umovakh suchasnykh transformatsiy*, Vol. 68, pp. 26–44. DOI: <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2025.08.026> (accessed October 17, 2025).
9. Pidval'na O.H., Bohuslavs'ka S.I. (2021). Otsinka ekonomichnoho vplyvu indusriyi turyzmu rehionu: mul'typlikatyvnyy efekt [Assessment of the economic impact of the tourism industry in the region: the multiplier effect]. *Rozvytok produktyvnykh syl i rehional'na ekonomika*, Vol. 32 (71), pp. 85–89. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-3-14> (accessed October 10, 2025).

10. Pro zatverdzhennya Metodyky rozrakhunku obsyahiv turystychnoyi diyal'nosti. Derzhavna turystychna administratsiya Ukrainy derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy [On approval of the Methodology for calculating the volume of tourism activity. State Tourism Administration of Ukraine State Statistics Committee of Ukraine]. Nakaz 12.11.2003 r. № 142/394. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1128-03#Text> (accessed October 16, 2025).
11. Trusova N.V., Demko V.S. (2020). Svitova praktyka otsynuyannya mul'typlikatyvnoho efektu vid investytsiy v industriyu turystychnykh posluh [World practice of assessing the multiplier effect of investments in the tourism services industry]. *Zbirnyk naukovykh prats' TDATU imeni Dmytra Motornoho (ekonomichni nauky)*, Vol. 1 (41), pp. 99–107. Available at: <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/572/544> (accessed October 15, 2025).
12. Leontief W. (1986). *Input-Output Economics*. 2nd ed. New York, Oxford University Press. 436 p. URL: <https://liremarx.noblogs.org/les/2020/02/Wassily-Leontief-Input-Out-put-Economics-Oxford-University-Press-USA-1986.pdf> (accessed October 10, 2025).

Herasymenko Tetyana

Dnipro University of Technology

MULTIPLIER EFFECT OF TOURISM INFRASTRUCTURE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The article examines the multiplier effect of tourism infrastructure enterprises on the national economy, considering their role as producers, income generators and drivers of consumer demand. Methodological approaches to assessing the economic effect are analyzed, in particular the Keynesian multiplier and Leontiev's "input-output" model, and the choice of economic sectors for a comprehensive assessment of the impact of tourism infrastructure (transport, warehousing, temporary accommodation and catering, arts, sports, entertainment and recreation) is also justified. The impact of direct tourist spending on the development of related industries is studied, such as agriculture, forestry and fisheries; food, beverage and tobacco production; wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles; construction; real estate transactions; financial, insurance and administrative services. When determining the multiplier of "tourism infrastructure", not only inter-industry connections reflected in the "input-output" table were taken into account, but also the share of products of each industry consumed by tourists. Weighted tourist consumption coefficients were applied, which allows us to obtain a more realistic assessment of the economic effect of the activities of tourism infrastructure enterprises and to separate products aimed at satisfying tourist demand from goods and services for the local population or other sectors of the economy. Indirect effects through employee income and household consumption expenditures were also estimated. It is shown that the use of a modified Leontief matrix of the "second type" allows us to obtain a comprehensive assessment of the multiplicative effect and realistically determine the increase in gross value added in the economy. The conclusions of the article emphasize the importance of tourism infrastructure enterprises for stimulating local production, increasing employment and household incomes, as well as developing the socio-economic infrastructure of regions, which ensures sustainable economic growth. This contributes to the formation of conditions for the sustainable development of the tourism industry and the rational use of natural and economic resources.

Keywords: tourism infrastructure, multiplier, input-output, Leontief matrix, inter-sectoral relations, economic development.

Стаття надійшла: 08.09.2025

Стаття прийнята: 17.10.2025

Стаття опублікована: 30.10.2025